

Висновки. Забезпечення належних соціальних, культурних та духовних потреб мешканців села Пшеничного значною мірою сприятиме стабілізації трудових ресурсів для сталого розвитку Відокремленого підрозділу Національного університету біоресурсів і природокористування України “Агронічна дослідна станція”.

Список літератури

1. *Габрель М.М.* Підвищення ефективності містобудівних рішень в організації приміських територій : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук / М.М.Габрель — К., 2012. — 19 с.

2. *Нагірний П.Ю.* Типові задачі оновлення генеральних планів сільських населених пунктів та шляхи їх вирішення / П.Ю.Нагірний // Містобудування та територіальне планування. — К. : КНУБА, 2007. — Вип. 27. — С.159—165.

3. *Степанюк А.В.* Архітектурно-планувальна реконструкція центральних сіл первинної системи розселення / А.В.Степанюк. — Львів : Укр. технології, 2012. — 272 с.

Обоснованы принципы и критерии обновления генеральных планов в соответствии с современными требованиями.

Ключевые слова: сельские поселения, концепция, генеральные планы, устойчивое развитие землепользования.

Grounded principles and criteria for updating master plans in accordance with modern requirements.

Keywords: rural village concept, master planning, sustainable land use.

УДК 332.2

АГРОХОЛДИНГИ І КОНСОЛІДАЦІЯ ЗЕМЕЛЬ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПРИЗНАЧЕННЯ

ШВОРАК А.М.,

кандидат економічних наук

*ТЗОВ “Інститут земельних відносин
та охорони навколишнього середовища”*

Вивчено вплив агрохолдингів на консолідацію земель сільськогосподарського призначення.

Ключові слова: агрохолдинг, консолідація земель, сільськогосподарські вгіддя, оренда земель, сільськогосподарське підприємство.

Постановка проблеми. Створення та розвиток агрохолдингів слід розглядати через призму їхнього впливу на соціальний розвиток сільських територій, майнові права селян, збереження і підвищення родючості землі, екологічну безпеку. Тому ці процеси потребують детального вивчення й аналізу з метою розроблення рекомендацій щодо зростання ефективності агробізнесу та запобігання виникненню негативних явищ і тенденцій.

Аналіз останніх наукових досліджень і публікацій. Питання впливу агрохолдингів на сучасному етапі розвитку аграрного сектора на консолідацію земель сільськогосподарського призначення висвітлені в працях В.Лапи, А.Мартина, В.Меселя-Веселяка та ін. Проте деякі з них залишаються малодослідженими, а окремі питання є дискусійними.

Мета статті — показати вплив агрохолдингів на консолідацію земель сільськогосподарського призначення.

Виклад основного матеріалу. Нинішня ситуація з проведенням консолідації земель сільськогосподарського призначення в Україні може бути охарактеризована як процес розвитку аграрної реформи.

Якщо виходити з існуючої періодизації аграрної реформи у нашій державі, то період, починаючи з 2005 року, може бути віднесений до пореформеного. Він характеризується формальним завершенням реструктуризації колективних сільськогосподарських підприємств і виходом на завершальний етап приватизації сільськогосподарських земель. Однак головною особливістю цього періоду є те, що ініціатива в розвитку реформи перейшла від держави до агробізнесу. Так, якщо в ході реформи держава ініціювала реструктуризацію колективних сільськогосподарських підприємств, пропонувала їхні організаційно-правові форми, то у пореформений період ця ініціатива перейшла до агробізнесу, проявом чого стало виникнення агрохолдингів [3].

У цілому в сільському господарстві України відбуваються такі процеси, які характеризують розвиток агрохолдингів:

капіталізація агровиробництва на основі консолідації сільськогосподарських земель;

формування горизонтально й вертикально інтегрованих, орієнтованих на експорт структур (іноді за типом земельних латифундій);

збільшення обсягів виробництва сільськогосподарської продукції за рахунок ефекту масштабу;

концентрація капіталу, що не під силу малим і середнім компаніям;

інтеграція виробництва з подальшою переробкою сільськогосподарської продукції;

інвестиційна привабливість для іноземних компаній шляхом розміщення цінних паперів на фондових ринках і залучення кредитів міжнародних фінансових організацій.

Виникнення агрохолдингів у нашій країні пов'язано з недосконалістю й провалами в функціонуванні економіки, відсутністю необхідних інституційних і правових умов для ведення ефективного бізнесу, неадекватною політикою держави, зокрема з відсутністю повноцінного ринку сільськогосподарських земель. Проте головним стимулом появи агрохолдингів є прагнення власників капіталу примножити його в довгостроковій перспективі. Динаміку розвитку агрохолдингів та їхню середню площу наведено в таблицях 1, 2.

1. Кількість агрохолдингів в Україні *

Показник	Рік			
	06. 2007	10. 2008	2010	2012
Кількість агрохолдингів	18	33	22	27
Загальна площа в користуванні, млн га	1,7	4	3	4,45
Середня площа одного агрохолдингу, тис. га	94	121	136	165

* За даними Українського клубу аграрного бізнесу.

2. Найбільші агрохолдинги України в 2012 році

Назва агрохолдингу	Місцезнаходження, областей	Земельний банк, тис. га
“UkrLandFarming”	22	532
“NewCenturyHolding” (NCH)	21	400

Продовження табл. 2

Назва агрохолдингу	Місцезнаходження, областей	Земельний банк, тис. га
“Кернел Груп”	7	330
“Мрія Агрохолдинг”	5	295
“Миронівський хлібопродукт”	10	280
“Українські аграрні інвестиції”	16	260
“Астарта-Київ”	6	245
“HarvEast”	5	220
“Агротон”	2	170
“SintalAgriculture”	2	150
“Valinor”	6	123
“Приват-АгроХолдинг”	10	120
“Украгропром”	17	107
“Дружба-Нова”	3	102
“Агрейн”	8	100
“Лотуре Агро”	4	100
“Alpcot Agro”	9	99
“Укрпромінвест”	1	96
“Укрзернопром Агро”	12	94
“ВВ Агро”	7	85
“KSG Agro”	4	84
“ІМС”	3	83
“Glencore”	5	80
“Нибулон”	11	79
“Сварог Вест Груп”	2	75
“Harmelia”	2	75
“Сагро”	2	68
Агрохолдинг “Донецьксталь”	1	64
“УкрАгроКом-Гермес-Треїдинг”	1	64
Агрофірма “Шахтёр”	2	62
“Біоленд”	6	60
“Панда”	1	59
“Агрорегіон”	1	58
“ТрайгонФармінгХарків”	3	55
“Світанок”	2	55
“Інсеко”	2	52
“AgroGeneration”	4	52
“Агропрогресс”	2	50
“ТАКО”	2	50
“Росток Холдинг”	2	50
		5183

Інші 60 агрохолдингів мають у своєму користуванні 1303 тис. га землі. Тобто загальна площа землекористування 100 агрохолдингів становить 6486 тис. га. Власник найбільшого в Україні агрохолдингу “UkrLandFarming PLC” Олег Бахматюк планує вивести його агрохолдинг у ТОП-3 найбільших аграрних компаній світу. Про це він заявив в інтерв’ю видавництву “ForbesУкраїна.” Мы хотим войти в тройку крупнейших мировых аграрных

компаній. Но пріоритет — не земельний банк, а об'єми виробництва і експорту. Земельний банк ми плануємо довести до 750—800 тис., об'єми експорту — до 5—6 млн тонн зерна в течение наступних трьох років” На нинішній час “*UkrLandFarming*” займає восьме місце у світі за розміром земельного банку. Найбільша аграрна структура світу — китайська державна монополія “Бейдахуан”, яка контролює близько 5 млн гектарів землі.

Україна наближається до відміни мараторію на продаж земель сільськогосподарського призначення, тому і не дивно, що великі аграрні компанії активно нарощують свої земельні активи. Прикладом цього є компанія “*UkrLandFarming*”, яка сформувала за 2011 рік найбільший у нашій державі, а також в Євразії земельний банк завдяки об'єднанню з агрохолдингом “Авангард” і купівлі таких великих агрокомпаній, як “Райз”, “Дакор Агро-Холдинг”, “Робуста-Агро-Інвест”. Одним із сильних гравців залишається і “*NewCenturyHolding*” (NCH). Американський інвестиційний фонд NCH продемонстрував стабільність.

Вплив агрохолдингів на ринок оренди землі є беззаперечним. Адаже агрохолдинги, витісняючи фермерів із ринку оренди сільськогосподарських земель, змушують їх змінювати свою спеціалізацію, переходити від вирощування низькоефективних зернових і технічних культур до вирощування овочевих та плодово-ягідних культур. Вони також забирають землю у неефективних аграрних підприємств, змушуючи їх виходити з аграрного бізнесу. Результатом цього є підвищення загальної ефективності сільськогосподарського виробництва. Адаже агрохолдинги завдяки використанню кращих технологій на значних земельних площах одержують більше дешевої продукції, тоді як фермери заповнюють ринкову нішу трудомісткою продукцією, виробництво якої в сучасних умовах вони забезпечують ефективніше. Посилення конкуренції на ринку оренди сільськогосподарських земель є позитивним чинником і зумовлює зростання орендної плати за землю.

Вартість капіталу, який агрохолдинги інвестують в агробізнес, у довгостроковій перспективі може підвищуватися за рахунок:

- низької вартості робочої сили;
- низької орендної плати за землю;
- низької собівартості сільськогосподарської продукції, що приводить до збільшення прибутків від діяльності завдяки одержання дешевої сировини через інтеграцію сільського господарства й переробку продукції галузі;
- мінімізації податкових платежів;
- одержання дотацій і субсидій із державного бюджету на розвиток аграрної галузі;
- зростання в світі потреби у сільськогосподарській продукції та продуктах харчування;
- можливості акумуляції значних земельних масивів через їхню оренду, а в умовах функціонування ринку сільськогосподарських земель придбання їх у власність із можливістю перепродажу;
- можливості перепродажу бізнесу, вартість якого з урахуванням вищезгаданих чинників може помітно зрости через кілька років.

Перелік головних чинників, що сприяють створенню і розвитку агрохолдингів та інших агропромислових формувань в Україні, не є вичерпним. Їх може бути значно більше залежно від того, яка природа капіталу, що інвестується в агробізнес, з яких джерел він надходить, які проміжні, тактичні й стратегічні цілі ставлять перед собою власники капіталу.

Водночас існування агрохолдингів можна розглядати як головну загрозу для економічної конкуренції в аграрній сфері. Під економічною конкуренцією,

як правило, розуміють змагання між суб'єктами господарювання, у результаті чого споживачі, суб'єкти господарювання мають можливість вибрати між кількома продавцями, покупцями, а окремий суб'єкт господарювання не може визначити умови обороту товарів на ринку. Конкуренція — важливий атрибут ринкової економіки, без якого неможливе її нормальне саморегулювання [1].

Виникнення агрохолдингів внесло певні корективи в існуючу ситуацію на селі. Агрохолдинги, як правило, — це чисто бізнесові проекти, головна мета яких — примноження капіталу їхніх засновників. Підтримка та розвиток сільської інфраструктури за визначенням не є функцією агрохолдингів. Засновники агрохолдингів проживають зовсім в іншому місці і ні вони, ні члени їхніх сімей не користуються сільською інфраструктурою.

Загалом, за великим рахунком, при бажанні агрохолдинги можуть легко вийти з аграрного бізнесу без особливих втрат. Зокрема, це стосується тих із них, які займаються виключно рослинництвом, тобто орендують землю. У такому разі село залишається ні з чим. Усе це хвилює й сільських жителів, і місцеву владу, й уряд, який відповідає за ситуацію на селі загалом і в сільському господарстві зокрема. Тому і в пресі, й на місцях, і на рівні уряду порушується питання діяльності агрохолдингів та їхнього впливу на ситуацію у сільській економіці.

Однак консолідація земель сільськогосподарського призначення агрохолдингами шляхом витіснення з ринку оренди землі деякої кількості аграрних підприємств і фермерів створює дещо негативну соціально-економічну ситуацію на селі. Її основними негативними елементами є:

- припинення існування сільськогосподарських підприємств як юридичних осіб;

- втрати для певної кількості сільських жителів місця роботи;

- ненадходження до місцевих сільських рад податкових та інших платежів від сільгосппідприємств, що припинили своє існування;

- відсутність фінансування на створення й підтримку сільської інфраструктури, яке здійснювали сільгосппідприємства (дороги, дитячі садки і школи, Будинки культури, фельдшерсько-акушерські пункти тощо).

Слід зазначити, що окремі агрохолдинги несуть витрати, пов'язані з підтримкою соціальної інфраструктури на селі. Проте у зв'язку з тим, що агрохолдинги зареєстровані в містах, вони рідко сплачують податки до місцевих бюджетів. Колишні колективні сільськогосподарські підприємства, які втратили статус юридичної особи, перетворилися у філії або підрозділи агрохолдингів (Державна служба статистики України обліковує їх у категорії “підприємства інших форм власності”). Це, звичайно, є недоліком для сільських територій. Тому потрібно запровадити механізм, який би забезпечував сплату податків підприємствами й організаціями, що ведуть агробізнес не за місцем реєстрації їхньої головної компанії, а за місцем діяльності їхніх аграрних підрозділів, тобто в сільській місцевості. Це дасть змогу сільським радам акумулювати кошти місцевих бюджетів для розвитку соціальної інфраструктури села.

Агрохолдинги нездатні розвивати сільську місцевість на макрорівні. Адже в середньому кожен із них орендує 150 тис. га земель сільськогосподарського призначення, а на території сільської ради знаходиться у середньому 3—5 тис. га. Агрохолдинг розміщує офіс тільки в одному селі, але здебільшого в обласному центрі чи у столиці або за кордоном, інфраструктуру якого, можливо, і розвиває. Однак решта сільських населених пунктів, де розташовані його землі, такого розвитку не мають. Агрохолдинги не забезпечують

жителів цих населених пунктів роботою. Нині завдяки розвитку техніки й технологій тисячу гектарів землі зможуть обробити 2—3 механізатори, тоді як в одному селі проживає від 0,5 до 2 тис. людей, а таких сіл в агрохолдингах — 40 і більше. При цьому слід пам'ятати, що рівень життя селян і рівень сільськогосподарського виробництва — різні речі. Агрохолдинги дійсно розвивають і ведуть виробництво на високому технологічному рівні, а якість життя сільських мешканців залишається поза увагою.

Франція, наприклад, зайнятість населення в сільській місцевості розв'язує іншим шляхом. Держава хоче, щоб у неї в провінції не було жодного занедбаного хутора. Тому вона прийняла такий закон, де визначено, що максимальна площа землі на одне фермерське господарство повинна становити 150 га. В країні прагнуть зберегти господаря на кожному клаптику землі й прийняли важливе рішення — розвивати невеликі фермерські господарства.

Іншим вагомим аспектом для сільської місцевості є необхідність розвитку малого несільськогосподарського бізнесу. Для цього потрібно створювати сприятливі умови. Малий несільськогосподарський бізнес на селі сприятиме працевлаштуванню вивільнених з аграрної сфери працівників, є привабливим для молоді й забезпечить додаткові надходження до місцевих бюджетів. При цьому можна диверсифікувати сільську економіку, що дуже важливо для сільської громади. Ось чому необхідна відповідна урядова програма з розвитку малого бізнесу на селі, яка б надавала певні регуляторні та податкові преференції й фінансову підтримку становленню і розвитку такого сільського бізнесу.

Висновки. Проведені дослідження свідчать, що агрохолдинги — це диверсифіковані агропромислові компанії, які працюють за принципом виробничого ланцюжка — від великомасштабного сільськогосподарського виробництва до виробництва кінцевої продукції й міжнародних поставок сільськогосподарської продукції. Діяльність агрохолдингів, як і будь-яке явище, має не тільки переваги, але й недоліки. До переваг агрохолдингів, на нашу думку, належать:

- застосування новітніх технологій у сільськогосподарському виробництві;
- наявність потужної матеріально-технічної бази і високий рівень техніко-технологічного забезпечення;
- використання сучасних логістичних підходів;
- контроль якості та продажу кінцевого продукту;
- інтеграція сільськогосподарського й переробного виробництва, що сприяє підвищенню ефективності виробництва;
- нижча собівартість продукції порівняно з дрібними та середніми сільськогосподарськими товаровиробниками;
- високий професійний рівень і кваліфікація управлінського складу;
- ефективне використання наявних ресурсів.

Недоліками агрохолдингів, на наш погляд, є:

- надконцентрація земельних ресурсів в одних руках та як наслідок — розвиток монополізму на ринку оренди землі й монополізація ринку сільськогосподарської продукції;

- витіснення з агробізнесу традиційних форм ведення сільськогосподарського виробництва аграрних підприємств і фермерських господарств, які органічно входять до сільської місцевості та її інфраструктури;

- зменшення потреби в трудових ресурсах у результаті застосування новітніх технологій і використання потужної високопродуктивної техніки, через що зростає безробіття серед сільського населення;

реєстрація головної компанії агрохолдингів у великих містах, у зв'язку з чим до місцевих бюджетів не надходять податкові та інші платежі, які могли б бути використані для розвитку соціальної й комунальної інфраструктур сільських територій;

переважне виробництво монокультур (зернові, цукрові буряки, соняшник, ріпак, соя), що не супроводжується внесенням органічних добрив (тваринництво розвивається значно меншою мірою);

ведення високоінтенсивного виснажливого землеробства з порушенням вимог сівозмін та раціональної структури посівів, унаслідок чого стрімко погіршується стан сільськогосподарських угідь.

До недоліків агрохолдингових компаній віднесено і те, що господарські підрозділи цих структур розосереджені на території України й розташовані на значних відстанях один від одного (інколи у 200—300 км) [2]. Це також дає змогу стверджувати, що агрохолдинги потребують удосконалення організації господарювання.

Список літератури

1. Мартин А.Г. Антимонопольне регулювання ринку земель / А.Г.Мартин // Землеустрій і кадастр. — № 2. — 2009. — С. 55—63.

2. Месель-Веселяк В.Я. Форми господарювання в сільському господарстві України: результати, проблеми, вирішення / В.Я.Месель-Веселяк // Економіка АПК. — 2012. — № 1. — С. 13—23.

3. Украина: агрохолдинги и перспективы рынка земли / [В.Лапа, А.Лисситса, А.Поливодский и др.]. — К. : — Укр. аграр. конфедер., Укragenконсалт, 2007. — 170 с.

Изучено влияние агрохолдингов на консолидацию земель сельскохозяйственного назначения.

Ключевые слова: агрохолдинг, консолидация земель, сельскохозяйственные угодья, аренда земель, сельскохозяйственное предприятие.

The influence of agroholdings on consolidation of lands of agricultural purpose is studied.

Keywords: agroholding, consolidation of lands, agricultural arable land, agricultural tenancy, agricultural enterprise.